

DOI: 10.11649/sfps.2014.019

Iwona Łuczaków
(Instytut Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego)

Uwagi o ekwiwalencji słów kluczowych w systemie informacyjnym iSybisław (na przykładzie wybranych terminów gramatycznych)

Ilość informacji – w tym również informacji naukowej – w ciągu ostatnich dziesięcioleci wzrosła lawinowo. Z wielu względów trudno dziś znać całą literaturę dotyczącą nawet ograniczonego zakresu tematycznego, którym zajmują się poszczególni językoznawcy, a tym bardziej całą sławistyczną produkcję językoznawczą. Coraz większa liczba wydawnictw publikujących literaturę językoznawczą w Polsce (również w innych krajach słowiańskich), powoduje, że nie tylko literatura, lecz także wiedza o niej nie zawsze jest dostępna. Obieg informacji naukowej, który jeszcze niedawno odbywał się głównie w postaci pisanej (bibliografii drukowanych), współcześnie odbywa się w coraz większym stopniu za pomocą Internetu. Miejsce wcześniejszych tradycyjnych bibliografii w dobie nowych technologii i Internetu zajmują bazy danych dostępne online, udostępniane na zasadach Open Access. Ze względu na bardzo łatwy dostęp do Internetu i jego zawartości tworzenie profesjonalnych baz danych wymaga od ich twórców niezwykle świadomego i odpowiedzialnego podejścia do tego zadania. Użytkownik powinien otrzymać profesjonalną i adekwatną do współczesnego stanu wiedzy informację naukową.

Powyższe uwagi o charakterze ogólnym odnieść można również do bibliografii językoznawczych w ogóle i bibliografii sławistycznych w szczególności.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2014.

Publisher: Institute of Slavic Studies, PAS & The Slavic Foundation
[Wydawca: Instytut Sławistyki PAN & Fundacja Sławistyczna]

Istnienie dobrej – profesjonalnej i stale aktualizowanej – bibliografii językoznawstwa slawistycznego jest niewątpliwie sprawą bardzo ważną. Zadania przekształcenia tradycyjnej drukowanej bibliografii językoznawstwa slawistycznego w nowoczesny system informacyjno-wyszukiwawczy podjęto się w 1993 r. w Centrum Slawistycznej Informacji Naukowej Instytutu Slawistyki PAN (CSIN) kierowanym przez dr Zofię Rudnik-Karwatową. Wynikiem dwudziestoletniej już działalności CSIN jest udostępniona użytkownikom od 2008 r. online Bibliograficzna baza danych światowego językoznawstwa slawistycznego iSybislaw (<http://www.isybislaw.ispan.waw.pl>; Bibliograficzna baza danych światowego językoznawstwa slawistycznego iSybislaw, b.d.). iSybislaw to pierwsze tak szeroko zakrojone przedsięwzięcie tego rodzaju. Problemy związane z budowaniem i funkcjonowaniem systemu przedstawiano m.in. na Międzynarodowych Kongresach Slawistów w Krakowie (1998) i Lublanie (2003), a ponadto już w ramach specjalnych bloków tematycznych na kolejnych kongresach. Na kongresie w Ochrydzie (2008) tematem bloku był *Nowoczesny system informacji bibliograficznej językoznawstwa slawistycznego (teraźniejszość i przyszłość)*¹, a na kongresie w Mińsku (2013) – *Języki informacyjno-wyszukiwawcze w systemie informacji slawistycznej iSybislaw: dziś i jutro*².

System iSybislaw, podobnie jak każda bibliografia, to uporządkowany zbiór dokumentów, dobranych według określonych kryteriów, spełniających określone zadania informacyjne. W odróżnieniu jednak od tradycyjnej bibliografii drukowanej daje on użytkownikowi zupełnie inne możliwości wyszukiwania informacji. Jest to wyszukiwanie (proste i złożone) w dużym zbiorze danych według różnych parametrów, m.in. takich jak osoba (autor, redaktor, edytor, tłumacz i in.), tytuł dokumentu, język dokumentu, rok wydania, klasyfikacja rzeczowa, a także słowa kluczowe. Jeśli opis dokumentu zawiera abstrakt lub adnotację (czasem w dwóch językach: języku obcym i polskim), możliwe jest wyszukiwanie tekstowe również w tym polu. W niektórych rekordach w polu LINK znajduje się bezpośrednie przekierowanie do tekstu dokumentu w formacie pdf znajdującego się na zewnętrznym wobec iSybislaw serwerze³. Pozwala to

¹ Teksty wystąpień opublikowane zostały w czasopiśmie „Zagadnienia Informacji Naukowej”, 2007, 2 (90), ss. 19–69.

² Teksty wystąpień opublikowane zostały w kwartalniku „Slavia Orientalis”, 2013, nr 2 i nr 4.

³ Konkretnie dokumenty mogą być umieszczane na serwerze iSybislaw, jednak ze względu na nieuregulowaną prawnie sprawę praw autorskich w chwili obecnej ten element systemu nie jest wykorzystywany.

użytkownikowi zapoznać się z konkretnym tekstem. Liczba takich odnośników sukcesywnie będzie się zwiększać. Jednak żeby użytkownik mógł skorzystać ze wszystkich tych możliwości, baza danych musi być stale uzupełniana i aktualizowana, a system udoskonalany⁴.

Celu niniejszego artykułu nie stanowi szczegółowe omówienie systemu iSybislaw. Odpowiednie informacje na ten temat znaleźć można w innych tekstach opublikowanych w tym tomie (por. artykuły Zofii Rudnik-Karwatowej, Zenona Mikosa, Pawła Kowalskiego), a także m.in. w innych pracach Zofii Rudnik-Karwatowej, Pawła Kowalskiego czy Zenona Mikosa (Bojar & Rudnik-Karwatowa, 1998; Rudnik-Karwatowa, 2002a, 2002b; Rudnik-Karwatowa, Mikos & Bojar, 2007). Chciałabym zwrócić uwagę na jeden tylko, ale bardzo istotny, aspekt systemu iSybislaw – ekwiwalencję słów kluczowych⁵, czyli problemy związane z optymalizacją wyszukiwania w systemie słów kluczowych w różnych językach, co wymaga ustalania odpowiedników polskich słów kluczowych w językach słowiańskich i języku angielskim. Zbudowanie wielojęzycznego słownika słów kluczowych jest jednym z głównych dalekosiężnych zadań międzynarodowego zespołu językoznawców slawistów współpracujących z CSIN nad rozwijaniem systemu iSybislaw.

„Słowa kluczowe to elementarne wyrażenia języka słów kluczowych, równokształtne z terminami, ważnymi i charakterystycznymi dla danej dziedziny wiedzy oraz mogącymi reprezentować treść dokumentu” (SSKJS, 1999, s. 5). Są one elementarnymi jednostkami języka informacyjno-wyszukiwawczego ułatwiającymi korzystanie z systemu iSybislaw (*ibidem*) – bazy danych, w której zarejestrowanych i udostępnionych online jest obecnie (luty 2014 r.) ponad 18 000 dokumentów, 9 500 osób (autorów, redaktorów, edytorów, tłumaczy i in.) i 16 500 słów kluczowych⁶.

Przed przystąpieniem do dalszej analizy wstępnie należy sprecyzować stosunek między słowami kluczowymi i terminami. Cytowany wyżej *Słownik słów kluczowych językoznawstwa slawistycznego* (SSKJS) zbudowany był w swej wersji pierwotnej na podstawie ekscerpcji odpowiednich jednostek leksykalnych, z wykorzystaniem tekstów reprezentatywnych dla bieżącej

⁴ Historię rozwoju systemu przedstawia Zenon Mikos w artykule opublikowanym w niniejszym tomie.

⁵ Problematyka ta była już przedmiotem zainteresowania m.in. Oksany Ostapczuk (2007).

⁶ Jeśli uwzględnić nieudostępnione jeszcze online wersje robocze rekordów, liczby te okażą się zdecydowanie większe. Ponadto statystyka nie uwzględnia recenzji, które liczono łącznie z pracami recenzowanymi.

literatury przedmiotu i ich opisów dokumentacyjnych, oraz na podstawie źródeł leksykograficznych, encyklopedii, tezaurusów, słowników terminologicznych i gramatyk akademickich (SSKJS, 1999, s. 6). Tak więc źródłem jednostek leksykalnych zarejestrowanych w pierwszym wydaniu SSKJS były słowa kluczowe odpowiadające terminom, które odsyłają do rzeczywistości językowej. Założenie, że słowem kluczowym jest słowo z tekstu, które odsyła już do konkretnych tekstów, spowodowało, że liczba jednostek rejestrowanych w systemie iSybislaw znacznie się zwiększyła. Innymi słowy, każdy termin występujący w tekście może zostać wtórnie użyty jako słowo kluczowe w systemie iSybislaw⁷, ale nie każde słowo kluczowe z systemu jest terminem. Por. np. takie słowa kluczowe z iSybislaw, które nie są terminami językoznawczymi, jak: a) konkretne morfemy, np. *bez-*, *-nik*, *-uchn-*, *без-*, *-мель*; b) konkretne leksemy, np. *serce*, *głowa*, *kot*, *pies*; c) pojęcia, np. ‘serce’, ‘głowa’, ‘kot’, ‘pies’; d) tytuły słowników, atlasów, encyklopedii i innych dzieł, np. *Słownik języka polskiego XVII i 1. połowy XVIII wieku*, *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, *Общеславянский лингвистический атлас*, *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*; e) nazwiska językoznawców sławistów, autorów słowników i dzieł literackich, a także innych osób, np. Baudouin de Courtenay Jan Ignacy Nieciśław (1845–1929), Толстой Никита Ильич (1923–1996), Jan Paweł II, papież (1920–2005), Cyryl, św. (827–869). Ustalenie innojęzycznych ekwiwalentów dla wymienionych wyżej słów kluczowych albo jest stosunkowo proste (konkretne leksemy), albo nie jest niezbędne (tytuły słowników i innych dzieł, zwłaszcza nieliterackich, chyba że są to rozpowszechnione przekłady oryginalnych tekstów na inne języki, por. *Mistrz i Małgorzata*, *Czarodziejska góra*), albo jest wręcz niewskazane (konkretne morfemy).

Poza wymienionymi wyżej rodzajami słów kluczowych w zasobach systemu iSybislaw pozostaje duży zbiór słów kluczowych równoznacznych z tradycyjnie rozumianymi terminami. Te właśnie jednostki leksykalne będą obiektem analizy w niniejszym omówieniu. Ustalenie dla nich innojęzycznych ekwiwalentów to jedno z tych zadań, które wymaga szczegółowych badań w obrębie poszczególnych języków, a dopiero na następnym etapie – badań porównawczych.

Zakresy pojęć słowo kluczowe i termin tylko w części się pokrywają. W artykule wymiennie stosować będą oba te określenia, cały czas mając na

⁷ Zasób słów kluczowych odpowiadających terminom w bazie systemu iSybislaw przejęty został na pierwszym etapie ze *Słownika słów kluczowych językoznawstwa sławistycznego* (SSKJS, 1999).

uwadze tylko te zbiory jednostek leksykalnych, które są równokształtne. Chciałabym skupić uwagę wyłącznie na kwestii ekwiwalencji międzyjęzykowej, a więc możliwości wyszukiwania w systemie słów kluczowych w różnych językach.

Specyfika terminologii dowolnej nauki – w naszym wypadku językoznawstwa sławistycznego – polega na tym, że nie jest ona wartością stałą. Zasób terminów zmienia się z różnych powodów. Podobnie jak cały język, ulega on zmianom w planie diachronicznym. Pojawiają się nowe kierunki czy dziedziny wiedzy, nasza wiedza o języku jako systemie i konkretnych językach w szczególności jest coraz dokładniejsza, w językoznawstwie – podobnie jak w innych dziedzinach – obserwuje się pewne „mody” i inne. Z punktu widzenia systemu iSybislaw istotniejsze są jednak inne aspekty terminologii językoznawczej. W literaturze lingwistycznej równolegle funkcjonują zarówno internacjonalizmy, czyli terminologia „międzynarodowa” (głównie łacińska), jak i terminologia specyficzna rodzima („narodowa”). I właśnie niektóre problemy związane z relacją między terminami rodzinnymi i internacjonalizmami oraz ich wpływ na ustalanie ekwiwalentów słów kluczowych w różnych językach będą przedstawione w dalszej części tekstu. Problem braku odpowiedniości ekwiwalentów terminologicznych szczególnie uwidacznia się w pracach o charakterze konfrontatywnym i typologicznym, co spowodowane jest nie tylko różną strukturą opisywanych języków, lecz także brakiem idealnej symetrii między terminami w różnych narodowych tradycjach gramatycznych⁸. W ostatnich latach pisali o tym m.in. Zuzanna Topolińska (2009, 2010) i Włodzimierz Pianka (2009).

Ekwiwalent terminologiczny w językoznawstwie nie jest ekwiwalentem tłumaczeniowym w takim znaczeniu, w jakim traktuje się go w zakresie teorii i praktyki przekładu. Miejscem dla terminów (i to nielicznych) dopiero wtórnie są słowniki przekładowe. Terminy znajdują się przede wszystkim w słownikach terminologicznych oraz specjalistycznych leksykonach i encyklopediach. Dla systemu iSybislaw ekwiwalenty tłumaczeniowe (przekładowe) mogą mieć wyłącznie charakter pomocniczy. Terminów się nie tłumaczy. Terminy się zna! Przy czym ta „znajomość” terminów zawiera w sobie nie tylko samo słowo czy wyrażenie jako takie, lecz także całą siatkę pojęciową, która jemu odpowiada.

Terminologia językoznawcza ukształtowała się na bazie terminów stworzonych do opisu języków klasycznych. Wtórnie była i nadal jest tworzona terminologia rodzima, co skutkuje niejednokrotnie pojawieniem się szeregów synonimicznych

⁸ Jak słusznie zauważyła Zuzanna Topolińska, „różni autorzy, świadomie lub nieświadomie, używają tych samych terminów w różnym znaczeniu, nierzadko bez definicji” (Topolińska, 2010, s. 216).

(dubletów) istniejących i funkcjonujących nadal w dokumentach rejestrowanych w iSybislawie⁹. W dokumentach (a więc i w bazie) stosuje się i łacińskie terminy, i ich rodzime ekwiwalenty (por. *czas terażniejszy*¹⁰ ~ ros. *настоящее время, презент*, chorw. *prezent*, czes. *přítomný čas*, łac. *praesens*; *czas przyszły* ~ ros. *будущее время*, chorw. *futur*, czes. *budoucí čas*, łac. *futurum*; *gerundium* ~ *odśłownik*; *deiksis* ~ pol. *wskazywanie*, chorw. *deiksis*, czes. *deixe*, łac. *deixis*). Co ciekawe, z czterech wymienionych wyżej preferowanych słów kluczowych dwa to wyrażenia rodzime, a dwa – internacjonalizmy (z polskimi ekwiwalentami – *odśłownik*, *wskazywanie*). Problem istnienia synonimów (dubletów) rozwiązano w systemie iSybislaw dzięki zastosowaniu odpowiedniej hierarchii. Terminy preferowane (przyjęte jako podstawowe, zapisywane czcionką półgrubą) są deskryptorami, a terminy niepreferowane (pozostałe terminy występujące w tekstach dokumentów, oznaczone czcionką jasną) – askryptorami¹¹. Jako askryptory w systemie traktuje się zarówno dublety terminologiczne w jednym języku, jak i ich innojęzyczne ekwiwalenty. Przyjęte rozwiązanie jest „przyjazne” dla użytkownika, gdyż po wpisaniu dowolnego znanego mu terminu otrzyma on zbiór wszystkich dokumentów zarejestrowanych w systemie z określonym słowem kluczowym.

Na obecnym etapie ustalania ekwiwalencji międzyjęzykowej słowa kluczowe mają w systemie różną liczbę ekwiwalentów. Jednym z najbardziej rozbudowanych jest słowo kluczowe *rzeczownik*, dla którego zarejestrowane są trzy ekwiwalenty rosyjskie i dwa angielskie oraz kilka w innych językach (por. rys. 1)¹².

⁹ Sytuacja ta w zakresie białoruskiej terminologii językoznawczej przedstawiona została w artykule Jauhenii Wołkawej (2013).

¹⁰ Dla rozróżnienia słów kluczowych preferowanych (deskryptorów) i niepreferowanych (askryptorów) zastosowano w iSybislaw różne rodzaje pisma. Deskryptory zapisywane są pismem półgrubym, askryptory – jasnym. Ten sam sposób zapisu zastosowany został w niniejszym artykule.

¹¹ Z problemem wariantów terminologicznych spotykamy się również na poziomie opisu jednego języka, por. polskie terminy *tryb przypuszczający* i *tryb warunkowy*. Oba te terminy występują we współczesnych pracach polonistycznych, por. np. *Morfologia* (1999, ss. 185–187) – *tryb przypuszczający*, Tokarski (2001, s. 201) – *tryb przypuszczający (warunkowy)*, Bańko (2002, s. 161) – *tryb warunkowy* (zwany także *przypuszczającym*). Również w dwóch wydanych w ostatnich latach słownikach gramatycznych polszczyzny mamy różne określenia tego trybu: SFJP (2001) – *tryb przypuszczający*, SGJP (2007) – *tryb warunkowy*. Oba te terminy jako słowa kluczowe zarejestrowane są również w iSybislawie (z różnymi ekwiwalentami rosyjskimi). Dokładniejsza analiza tego problemu wykracza poza ramy nakreślone w tym artykule.

¹² iSybislaw nie jest systemem zamkniętym. Na bieżąco wpisywane są kolejne rekordy, a co się z tym wiąże również nowe słowa kluczowe i ich niepreferowane ekwiwalenty. Na rysunkach przedstawiono stan aktualny na 22 marca 2014 r.

rzeczownik	polski (pol)
имя существительное	rosyjski (rus)
субстантив	rosyjski (rus)
существительное	rosyjski (rus)
noun	angielski (eng)
substantive	angielski (eng)
назоўнік	białoruski (bel)
imenica	chorwacki (scr)
substantivum	czeski (cze)
substantivum	łaciński (lat)
samostalnik	słoweński (slv)
іменник	ukraiński (ukr)

Rys. 1. Niepreferowane ekwiwalenty słowa kluczowego *rzeczownik*

Oprócz słowa kluczowego *rzeczownik* w systemie zarejestrowane są jako preferowane słowa kluczowe również konkretne rodzaje rzeczowników (rys. 2), z których wszystkie mogą mieć niepreferowane ekwiwalenty.

rzeczownik	polski (pol)
rzeczownik abstrakcyjny	polski (pol)
rzeczownik defektywny	polski (pol)
rzeczownik denominalny	polski (pol)
rzeczownik dewerbalny	polski (pol)
rzeczownik konkretny	polski (pol)
rzeczownik nieodmienny	polski (pol)
rzeczownik nieosobowy	polski (pol)
rzeczownik nieżywy	polski (pol)
rzeczownik odczasownikowy	polski (pol)
rzeczownik odmienny	polski (pol)
rzeczownik odrzeczownikowy	polski (pol)
rzeczownik osobowy	polski (pol)
rzeczownik pospolity	polski (pol)
rzeczownik prefiksalny	polski (pol)
rzeczownik zbiorowy	polski (pol)

Rys. 2. Preferowane słowa kluczowe odnoszące się do rzeczownika

Inny problem związany z ekwiwalencją wyszukiwawczą ilustruje termin *participium*, któremu w polskiej tradycji gramatycznej odpowiada termin *imiesłów*. Chociaż w systemie iSybislaw preferowane słowo kluczowe podaje się obecnie w języku polskim¹³, świadomie używam łacińskiego terminu, gdyż języki słowiańskie są pod tym względem bardzo zróżnicowane. Ujawnia się to również w zakresie terminologii, co odzwierciedlone jest w bazie, do której przeniesione są słowa kluczowe z tekstów. Lista zarejestrowanych obecnie w systemie preferowanych słów kluczowych odnoszących się do imiesłowu wygląda następująco (rys. 3):

imiesłów	polski (pol)
imiesłów <i>-/-/-</i> owy	polski (pol)
imiesłów przeszły na <i>-/-/-</i>	polski (pol)
imiesłów przymiotnikowy	polski (pol)
imiesłów przymiotnikowy bierny	polski (pol)
imiesłów przymiotnikowy czynny	polski (pol)
imiesłów przymiotnikowy czynny czasu przeszłego dokonanego	polski (pol)
imiesłów przymiotnikowy czynny czasu przeszłego niedokonanego	polski (pol)
imiesłów przysłówkowy	polski (pol)
imiesłów przysłówkowy uprzedni	polski (pol)
imiesłów przysłówkowy współczesny	polski (pol)
imię	polski (pol)
imię	polski (pol)
imię chrzestne	polski (pol)
imię dwuczłonowe	polski (pol)
imię męskie	polski (pol)
imię obce	polski (pol)
imię osobowe	polski (pol)
imię własne	polski (pol)
imię zakonne	polski (pol)

Rys. 3. Preferowane słowa kluczowe odnoszące się do imiesłowu

Większość z tych słów kluczowych ma również różnojęzyczne niepreferowane ekwiwalenty (por. rys. 4).

¹³ Docelowo słowa kluczowe we wszystkich językach będą równoprawne.

imiesłów przymiotnikowy	polski (pol)
причастие	rosyjski (rus)
participle	angielski (eng)
дзеепрыметнік	białoruski (bel)
participium	czeski (cze)
participium	łaciński (lat)
дієприкметник	ukraiński (ukr)
imiesłów przymiotnikowy bierny	polski (pol)
страдательное причастие	rosyjski (rus)
příčestí trpné	czeski (cze)
imiesłów przymiotnikowy czynny	polski (pol)
действительное причастие	rosyjski (rus)
активний дієприкметник	ukraiński (ukr)
imiesłów przymiotnikowy czynny czasu przeszłego dokonanego	polski (pol)
past active aorist participle	angielski (eng)
минало свършено деятелно причастие	bułgarski (bul)
imiesłów przymiotnikowy czynny czasu przeszłego niedokonanego	polski (pol)
минало несвършено деятелно причастие	bułgarski (bul)
imiesłów przysłówkowy	polski (pol)
деепричастие	rosyjski (rus)
adverbial participle	angielski (eng)
přechodník	czeski (cze)
дієприслівник	ukraiński (ukr)
imiesłów przysłówkowy uprzedni	polski (pol)
деепричастие прошедшего времени	rosyjski (rus)
přechodník minulý	czeski (cze)
imiesłów przysłówkowy współczesny	polski (pol)
деепричастие настоящего времени	rosyjski (rus)
přechodník přítomný	czeski (cze)

Rys. 4. Niepreferowane ekwiwalenty słów kluczowych odnoszące się do imiesłowu

Dla pełności opisu listę słów kluczowych związanych z imiesłowami należy uzupełnić o słowo kluczowe **forma na -t/-l-** z odpowiadającymi mu niepreferowanymi ekwiwalentami (rys. 5).

forma na -t/-l-	polski (pol)
forma -t/-l-owa	polski (pol)
imiesłów -t/-l-owy	polski (pol)
imiesłów przeszły na -t/-l-	polski (pol)
příčestí /ové	czeski (cze)
příčestí minulé	czeski (cze)

Rys. 5. Słowo kluczowe **forma na -t/-l-** z ekwiwalentami

Najszerzy zakres z wymienionych wyżej słów kluczowych ma **imiesłów**. Jednak bez dookreśleń trudno ustalić, czy w tekście mowa o imiesłowach przymiotnikowych i przysłówkowych, i o których z nich. Jedynie opis bibliograficzny tekstów traktujących o wszystkich typach imiesłówów należałoby opisać słowem kluczowym **imiesłów**. Bardziej skonkretyzowane są słowa kluczowe **imiesłów przymiotnikowy** i **imiesłów przysłówkowy**. Jednak i w tym przypadku nie jest to jednoznaczne terminologicznie. Języki słowiańskie są bowiem również w tym zakresie zróżnicowane. W niektórych występują współcześnie tylko imiesłowy przymiotnikowe czynne i bierne (np. polski), w innych jest jeszcze rozróżnienie imiesłówów przymiotnikowych czasu przeszłego i czasu teraźniejszego (np. rosyjski). Jeszcze bardziej skomplikowane okazuje się to w języku bułgarskim (por. ekwiwalenty bułgarskie na rys. 4). Zróżnicowanie systemów gramatycznych słowiańszczyzny widać również w zakresie imiesłówów przysłówkowych. W niektórych językach są dwie takie formy czasownika (np. polski, rosyjski), w innych formalnie tylko jedna (np. macedoński). Poza tym ponieważ w iSybisławie rejestrowane są również prace dotyczące diachronii, nie można ograniczać słów kluczowych odzwierciedlających wyłącznie współczesny stan języków słowiańskich.

Problem ekwiwalencji terminologicznej pogłębia się, jeśli spojrzymy na funkcjonowanie imiesłówów w zdaniu. W zależności od tradycji opisu konstrukcje z imiesłowami przysłówkowymi traktowane są na pierwszy rzut oka sprzecznie: albo jako zdanie złożone (polski: zdanie złożone z imiesłowowym równoważnikiem zdania), albo jako zdanie proste rozwinięte (rosyjski: простое предложение осложненной структуры). Niepreferowane ekwiwalenty słowa kluczowego **imiesłowowy równoważnik zdania** przedstawione są na rys. 6.

Słowo	Język
imiesłowowy równoważnik zdania	polski (pol)
деепричастная конструкция	rosyjski (rus)
деепричастный оборот	rosyjski (rus)
незалежна дієприкметникова конструкція	ukraiński (ukr)

Rys. 6. Niepreferowane ekwiwalenty słowa kluczowego **imiesłowowy równoważnik zdania**

Przy omówieniu słów kluczowych związanych z terminem **imiesłów** warto odnotować jeszcze ekwiwalenty rosyjskiego słowa kluczowego **причастный оборот** (por. rys. 7).

Słowo	Język
причастный оборот	rosyjski (rus)
konstrukcja z imiesłowem przymiotnikowym	polski (pol)
независимая причастная конструкция	rosyjski (rus)

Rys. 7. Niepreferowane ekwiwalenty słowa kluczowego *причастный оборот*

Zadaniem indeksatora opracowującego konkretny dokument jest podanie w sposób odpowiedzialny i merytorycznie poprawny zbioru słów kluczowych relewantnych do treści dokumentu. Ponadto przynajmniej w jakimś stopniu powinien on przewidzieć potrzeby i zachowanie użytkownika systemu oraz uwzględnić jego nawyki wyszukiwawcze. Czego innego i inaczej będą szukali naukowiec, doktorant i student. Konkretny użytkownik systemu w wyszukiwaniu albo będzie wykorzystywał znane mu wcześniej terminy, którymi posługuje się w swojej pracy, albo też będzie poszukiwał informacji w swoim języku etnicznym. Przytoczone wyżej przykłady pokazują, że opis konkretnych dokumentów nie powinien być zbyt głęboki, ale i nie zbyt ogólny, bo powstanie szum informacyjny. Najbardziej adekwatną informację uzyskałby użytkownik, wpisując słowo kluczowe *imiesłów*, a następnie przeprowadzając selekcję otrzymanych wyników. Na tej podstawie mógłby zdecydować, jakie dokumenty go interesują, które są relewantne dla jego potrzeb. W takim wypadku w opisie wszystkich dokumentów traktujących o jakichkolwiek typach imiesłówów musiałoby pojawić się słowo kluczowe *imiesłów* z ewentualną konkretyzacją przy pomocy dodatkowych słów kluczowych (np. *imiesłów przymiotnikowy* czy *imiesłów przysłówkowy współczesny*). Jeśli informacja w rekordzie będzie zbyt szczegółowa, to jest duże prawdopodobieństwo, że dokumenty opisane słowem kluczowym o szerszym zakresie umkną uwadze użytkownika przy wyszukiwaniu. Segregację wyselekcjonowanych rekordów ułatwia w procesie wyszukiwania tzw. КОСЗУК, w którym można zapisywać wybrane rekordy, a następnie, po dokładniejszym zapoznaniu się z opisem rekordów, z niektórych ewentualnie zrezygnować. To wygodny dla użytkownika sposób likwidacji szumu informacyjnego.

Międzynarodowy zespół lingwistów współpracujących z CSIN nad ustaleniem innojęzycznych ekwiwalentów słów kluczowych w systemie iSybislaw próbuje uporządkować funkcjonującą w literaturze sławistycznej terminologię językoznawczą. Praca ta nie jest prosta, wymaga dobrej znajomości różnojęzycznej literatury, częstych dyskusji i konsultacji w ramach zespołu. Proponowane w systemie ekwiwalenty słów kluczowych równoznacznych z terminami mogą stanowić bazę danych, pełniącą funkcję słownika terminologicznego

z zakresu językoznawstwa sławistycznego. Zbudowanie takiego wielojęzycznego słownika jest ważne nie tylko dla językoznawstwa teoretycznego, lecz także dla wymagających znakowania morfosyntaktycznego korpusów językowych (zwłaszcza korpusów równoległych, paralelnych).

Przedstawiony w artykule ogólny zarys problemów związanych z ustalaniem ekwiwalencji słów kluczowych w systemie iSybislaw skłania do sformułowania podstawowego wniosku. Tworzeniem słownika słów kluczowych z zakresu językoznawstwa sławistycznego w różnych językach na potrzeby systemu iSybislaw (a przynajmniej jego weryfikacją) powinni zajmować się specjaliści w zakresie poszczególnych działów językoznawstwa (fonetyki, morfologii, składni, słowotwórstwa, dialektologii, onomastyki, frazeologii, etnolingwistyki i in.). Wcześniej jednak należy zbadać i uporządkować terminologię w zakresie każdej z poddyscyplin językoznawstwa sławistycznego w obrębie poszczególnych języków, a dopiero na następnym etapie można przeprowadzić badania porównawcze. Ze względu na to, że na pierwszym etapie tworzenia systemu iSybislaw przyjęto zasadę, że deskryptorami są słowa kluczowe w języku polskim i do nich dołączane są ekwiwalenty w innych językach, najlepiej byłoby, gdyby uczestniczący w projekcie językoznawcy zajmowali się konfrontacją polsko-innosłowiańską. Dopiero taka „specjalizacja” daje większą pewność, że osoba ustalająca odpowiedniki zna różne tradycje opisu, co pozwoli w przyszłości uniknąć większej liczby błędów wynikających z różnego zakresu terminów (por. pol. *zdanie* ~ ros. *предложение*) lub braku odpowiedniego terminu w innym języku (por. pol. *podmiot domyślny* – ros. ?; *równoważnik zdania* – ros. ?; ros. *нормативное* – pol. ?). Usystematyzowanie terminologiczne powinno odbyć się dla każdego z języków niezależnie, a dopiero wtórnie – na poziomie wielu języków. Docelowo słowa kluczowe we wszystkich językach słowiańskich i w języku angielskim będą traktowane w systemie iSybislaw równoprawnie, a wyszukiwanie można będzie przeprowadzać w dowolnym z tych języków. Należy jednak mieć świadomość, że ten wielojęzyczny słownik będzie mieć raczej charakter słownika słów kluczowych mającego specjalną funkcję informacyjno-wyszukiawczą w zakresie językoznawstwa sławistycznego, a nie definitywnych rozstrzygnięć terminologicznych. Tym bardziej, że w perspektywie wielu lat najprawdopodobniej zmieni się sposób myślenia zarówno o terminach jako takich, jak i o słowach kluczowych w szczególności¹⁴.

¹⁴ Por. na temat artykuł Wiesława Babika w niniejszym tomie.

Przedstawione w artykule problemy nie wyczerpują całej złożoności zagadnienia. Niewątpliwie tekst wzbogaciłoby zbadanie korelacji między słowami kluczowymi rodzimymi i zapożyczonymi (zwrócił na to uwagę jeden z recenzentów). Wymagałoby to m.in. określenia zakresu terminów „obcych” (zapożyczenia, terminy zaadaptowane, kalki itp.). Zadanie to wykracza jednak poza ramy nakreślone dla niniejszego artykułu.

Wskazane wyżej problemy, które mają twórcy i indeksatorzy systemu iSybislaw, będą sukcesywnie rozwiązywane. iSybislaw to pierwsze tak szeroko zakrojone przedsięwzięcie z zakresu bibliografii światowego językoznawstwa sławistycznego. Wśród podstawowych zalet internetowej wersji bibliografii należy wyróżnić to, że o ile wersja książkowa jest w zasadzie wersją ostateczną (ewentualne erraty i korekty merytoryczne są skomplikowane), o tyle bardziej lub mniej przypadkowe błędy, które pojawić się mogą w systemie iSybislaw, są na bieżąco korygowane. System jest i będzie jednak udoskonalany wraz z pojawiającymi się nowymi możliwościami technicznymi.

Bibliografia

- Bańko, M. (2002). *Wykłady z polskiej fleksji*. Warszawa: PWN.
- Bibliograficzna baza danych światowego językoznawstwa sławistycznego iSybislaw. (b.d.). Pobrano 22 marca 2014, z <http://www.isybislaw.ispan.waw.pl>
- Bojar, B., & Rudnik-Karwatowa, Z. (1998). Koncepcja nowoczesnego systemu informacji sławistycznej. W H. Dalewska-Greń, J. Rusek, & J. Siatkowski (Kom. Red.), *Językoznawstwo. Prace na XII Międzynarodowy Kongres Sławistów w Krakowie 1998* (ss. 41–47). Warszawa: Energeia. (Z Polskich Studiów Sławistycznych; seria 9).
- Grzegorzczkova, R., Laskowski, R., & Wróbel, H. (Red.). (1999). *Gramatyka współczesnego języka polskiego: morfologia* [Morfologia]. Warszawa: PWN.
- Lubaszewski, W., Wróbel, H., Gajęcki, M., Moskal, B., Orzechowska, A., Pietras, P., & Rokicka, T. (2001). *Słownik fleksyjny języka polskiego* [SFJP] [CD ROM]. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis.
- Ostapczuk, O. (2007). Język informacyjno-wyszukiawczy i problem ekwiwalencji słów kluczowych językoznawstwa sławistycznego. *Zagadnienia Informacji Naukowej*, 2, 54–63.
- Pianka, W. (2009). Nieścisłości związane z terminem „kategoria” w polskiej i słowiańskiej teorii lingwistycznej. W M. Cichońska (Red.), *Kategorie w języku: język w kategoriach* (ss. 11–23). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Rudnik-Karwatowa, Z. (2002a). Język informacyjno-wyszukiawczy dokumentacyjnego systemu językoznawstwa sławistycznego: doświadczenia z realizacji projektu. W H. Popowska-

- Taborska, Z. Rudnik-Karwatowa, J. Rusek, & J. Siatkowski (Kom. Red.), *Językoznawstwo. Prace na XIII Międzynarodowy Kongres Sławistów w Lublanie 2003* (ss. 207–212). Warszawa: Komitet Słowianoznawstwa PAN. (Z Polskich Studiów Sławistycznych; seria 10).
- Rudnik-Karwatowa, Z. (2002b). Słowa kluczowe – elementarne jednostki leksykalne języka informacyjno-wyszukiawczego. W A. Pstyga, & K. Szcześniak (Red.), *Słowo z perspektywy językoznawcy i tłumacza* (ss. 13–18). Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Rudnik-Karwatowa, Z., & Karpińska, H. (1999). *Słownik słów kluczowych językoznawstwa sławistycznego* [SSKJS]. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Rudnik-Karwatowa, Z., Mikos, Z., & Bojar, J. (2007). Nowoczesny system informacji sławistycznej. Zadania, dotychczasowe wyniki i perspektywy. *Zagadnienia Informatyki Naukowej*, 2, 19–40.
- Ruszkowski, M. (2001). Relacja między pojęciami „zdanie nierozwinięte” – „zdanie rozwinięte” w modelu składni tradycyjnej. *Język Polski*, (1–2), 76–81.
- Saloni, Z., Gruszczynski, W., Woliński, M., & Wołosz, R. (2007). *Słownik gramatyczny języka polskiego* [SGJP] [CD ROM]. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Tokarski, J. (2001). *Fleksja polska*. Warszawa: PWN.
- Topolińska, Z. (2009). Kilka słów o naszej siatce pojęciowej i terminologicznej. W J. Mindak-Zawadzka, & I. M. Doliński (Red.), *Językowy świat Słowian: zjawiska, interpretacje, znaki zapytania: księga jubileuszowa na 70-lecie Profesora Włodzimierza Pianki* (ss. 209–214). Warszawa: Uniwersytet Warszawski. Wydział Polonistyki; Instytut Sławistyki Zachodniej i Południowej.
- Topolińska, Z. (2010). O tradycji w nauce. W J. Грковић-Мејдор, & М. Радовановић (Red.), *Теорија дијахронијске лингвистике и проучавање словенских језика* (ss. 215–221). Београд: Српска академија наука и уметности. Одељење језика и књижевности. („Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија”; књ. 4).
- Wołkava, J. (2013). Праблемы беларускай лінгвістычнай тэрміналогіі і пытанне суадноснасці ключавых слоў (лінгвістычных тэрмінаў) у iSybislaw. *Slavia Orientalis*, 62(2), 285–292.

Bibliography (transliteration)

- Bańko, M. (2002). *Wykłady z polskiej fleksji*. Warszawa: PWN.
- Bibliograficzna baza danych światowego językoznawstwa sławistycznego iSybislaw. (n.d.). Retrieved March 22, 2014, from <http://www.isybislaw.ispan.waw.pl>
- Bojar B., & Rudnik-Karwatowa Z. (1998). Koncepcja nowoczesnego systemu informacji sławistycznej. In H. Dalewska-Greń, J. Rusek, & J. Siatkowski (Eds.), *Językoznawstwo. Prace na XII Międzynarodowy Kongres Sławistów w Krakowie 1998* (pp. 41–47). Warszawa: Energeia. (Z Polskich Studiów Sławistycznych; seria 9).

- Grzegorzyczkowa, R., Laskowski, R., & Wróbel, H. (Eds.). (1999). *Gramatyka współczesnego języka polskiego: morfologia* [Morfologia]. Warszawa: PWN.
- Lubaszewski, W., Wróbel, H., Gajęcki, M., Moskal, B., Orzechowska, A., Pietras, P., & Rokicka, T. (2001). *Słownik fleksyjny języka polskiego* [SFJP] [CD ROM]. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis.
- Ostapczuk, O. (2007). Język informacyjno-wyszukiawczy i problem ekwiwalencji słów kluczowych językoznawstwa slawistycznego. *Zagadnienia Informacji Naukowej*, 2, 54–63.
- Pianka, W. (2009). Nieściśłości związane z terminem „kategoria” w polskiej i słowiańskiej teorii lingwistycznej. In M. Cichońska (Ed.), *Kategorie w języku: język w kategoriach* (pp. 11–23). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Rudnik-Karwatowa, Z. (2002a). Język informacyjno-wyszukiawczy dokumentacyjnego systemu językoznawstwa slawistycznego: doświadczenia z realizacji projektu. In H. Popowska-Taborska, Z. Rudnik-Karwatowa, J. Rusek, & J. Siatkowski (Eds.), *Językoznawstwo. Prace na XIII Międzynarodowy Kongres Slawistów w Lublanie 2003* (pp. 207–212). Warszawa: Komitet Słowianoznawstwa PAN. (Z Polskich Studiów Slawistycznych; seria 10).
- Rudnik-Karwatowa, Z. (2002b). Słowa kluczowe – elementarne jednostki leksykalne języka informacyjno-wyszukiawczego. In A. Pstyga, & K. Szcześniak (Eds.), *Słowo z perspektywy językoznawcy i tłumacza* (pp. 13–18). Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Rudnik-Karwatowa, Z., & Karpińska, H. (1999). *Słownik słów kluczowych językoznawstwa slawistycznego* [SSKJS]. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Rudnik-Karwatowa, Z., Mikos, Z., & Bojar, J. (2007). Nowoczesny system informacji slawistycznej. Zadania, dotychczasowe wyniki i perspektywy. *Zagadnienia Informacji Naukowej*, 2, 19–40.
- Ruszkowski, M. (2001). Relacja między pojęciami „zdanie nierozwinięte” – „zdanie rozwinięte” w modelu składni tradycyjnej. *Język Polski*, (1–2), 76–81.
- Saloni, Z., Gruszczynski, W., Woliński, M., & Wołosz, R. (2007). *Słownik gramatyczny języka polskiego* [SGJP] [CD ROM]. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Tokarski, J. (2001). *Fleksja polska*. Warszawa: PWN.
- Topolińska, Z. (2009). Kilka słów o naszej siatce pojęciowej i terminologicznej. In J. Mindak-Zawadzka, & I. M. Doliński (Eds.), *Językowy świat Słowian: zjawiska, interpretacje, znaki zapytania: księga jubileuszowa na 70-lecie Profesora Włodzimierza Pianki* (pp. 209–214). Warszawa: Uniwersytet Warszawski. Wydział Polonistyki; Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej.
- Topolińska, Z. (2010). O tradycji w nauce. In J. Grković-Mejdžor, & M. Radovanović (Eds.), *Teorija dijahronijske lingvistike i proučavanje slovenskih jezika* (pp. 215–221). Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti. Odeljenje jezika i književnosti. („Srpski jezik u svetlu savremenih lingvističkih teorija”; knj. 4).
- Volkava, J. (2013). Problemy belaruskaj linhvistychnaj terminologii i pytanne suadnosnasti kliuchavykh sloŭ (linhvistychnykh terminaŭ) u iSybislaw. *Slavia Orientalis*, 62(2), 285–292.

Some remarks on the equivalence keywords in the iSybislaw system information (based on selected grammatical terms)

Summary

The article focuses on one of the issues connected with the development of the information retrieval system iSybislaw. The system contains a biographical database of Slavic linguistics which is available on-line at www.isybislaw.ispan.waw.pl. An important element of the system are key words, and the main aim of the international team of Slavist linguists developing the iSybislaw system in cooperation with the Slavic Academic Information Centre (CSIN) is to create a multilingual dictionary of terms related to various areas of Slavic linguistics, that is to establish terminological equivalents in Slavic languages and in the English language. Establishing multilingual terminological equivalents is essential not only for Slavic theoretical linguistics but also for language corpora which require morphosyntactic marking, especially parallel corpora. The analysis presented here allows for drawing the conclusion that the dictionary of multilingual key terms of Slavic linguistics for the iSybislaw system should be developed (or at least verified) by specialists in individual areas of Slavic linguistics (phonetics, morphology, syntax, word formation, dialectology, ethnolinguistics, etc.). Because of the adopted principle that Polish keywords are used as descriptors in the iSybislaw system, the linguists should compare the Polish system of terms with the terminology used in other Slavic languages. Thanks to such “specialization” we could be quite sure that the person establishing the equivalents knows various descriptive traditions of linguistics, and in the future this would allow us to avoid many of the mistakes connected with the differences in the range of the term or the lack of appropriate equivalent in another language.

Keywords: bibliographic database; interlingual equivalence; iSybislaw; keyword; linguistic terminology; Slavic languages; term

Słowa kluczowe: bibliograficzna baza danych; ekwiwalencja międzyjęzykowa; iSybislaw; języki słowiańskie; słowo kluczowe; termin; terminologia językoznawcza